

HOLGER KOED

29. nov. 1892—9. nov. 1950.

KOED indtog i flere Retninger en central Stilling i dansk Økonomi. Straks som ung Kandidat fik han som en af de faa Medhjælpere i den første Prisregulering Adgang til at se Prismekanismen indefra, saa vidt dette er muligt for offentlige Myndigheder med en vis inkvisitorisk Beføjelse. Her og ikke mindre ved Landskommissionens Undersøgelser af Svindel og Spekulation efter den første Verdenskrig var L. V. Birck hans inspirerende og beundrede Læremester; selv skrev Koed store Dele af Kommissionens Beretning. I den følgende, forholdsvis lange Aarrække 1924—37 gav Ansættelse i Banktilsynet ham Lejlighed til at sætte sig grundigt ind i det normale danske Bankvæsen. 1931 blev han Sekretær i Udvalget om Prisaftaler og 1937—38 var han den første Formand for Priskontrolraadet. Ved Siden heraf dyrkede han beslægtede Emner bl. a. som Konsulent for Spritordningen og Næstformand i Storkøbenhavns Mælkeudvalg. Det næste Skridt var Ansættelse som den første Økonomidirektør i Københavns Kommune 1938 og endelig det sidste Udnævnelser til Direktør for Danmarks Nationalbank 1949.

Disse skiftende Stillinger foruden en Række yderligere Kommissionshverv m. m. gav en Mand med Koeds Iagttagelsesevne og Vilje og Energi til at trænge til Bunds et sjældent Indblik i den danske Økonomi og i offentlig og privat Administration.

I Studietiden var Koed stærkt aktiv Deltager i Studentersamfundet og snævrere Kredse i Tilknytning til dette, hvorom M. K. Nørgaard beretter i Mindeskriftet om Hartvig Frisch. Ved det statsvidenskabelige Studiums 100-Aars Jubilæum i Oktober 1948, hvor Koed bragte Universitetet de statsvidenskabelige Kandidaters Tak, udtalte han, at for hans Vedkommende turde han i Beskedenhed hævde, at det eneste af den Nationaløkonomi, han kunde, havde han lært efter Eksamen. »Et Fond af positive Kundskaber er naturligvis nødvendigt, men Hovedsagen maa blive, at Kandidaten har lært at *tænke økonomisk*«. Dette var en udmærket Indstilling for Koed som Censor ved Statsvidenskabelig Eksamen fra 1937 og som Censorernes Formand fra 1948.

Som Formand for Socialøkonomisk Samfund 1920—21 og 1927—28 og som Medlem af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse 1924—30 og 1942—48, hvor han ved adskillige Tilfælde ved Møderne fungerede som Formand, og i de yngre Aar som Forfatter i Nationaløkonomisk Tidsskrift deltog Koed i Diskussionen om Principperne, dog overvejende m. H. t. Emner, der faldt inden for hans omfattende praktiske Arbejdsomraade. Ved det lille Skrift fra 1935 »Nye Veje for Importreguleringen« lykkedes det Koed at skaffe Interesse for sit Forslag om offentlig Auktion over Valutaattester. Var det blevet gennemført, havde meget set anderledes ud.

Holger Koed var præget af alsidig Interesse og stor Arbejdskraft. Hans Læsning var mangesidig, han dyrkede Musik og Malerkunst og havde fra Ungdommen Venner inden for Kunstnerkredse og mange forskellige Fagvidenskaber. Fra 1915 til sin Død var han Medlem af Studentersamfundets Oplysningsforening, som siden 1923 har udgivet 65 Skrifter i Serien »Kultur og Videnskab«, hvoraf kun en mindre Del handler om Samfundsproblemer. De to sidste var om romersk Kunst og Asger Lundbaks udmærkede Bog »Atomet og Universet« (som kan være en sund Modvægt mod Økonomers iøvrigt forklarlige Følelse af egen Betydning i de senere Aar).

Rejser man nu det sædvanlige Spørgsmaal om de personlige Forudsætninger, kan ud over store og mangesidige Evner nævnes, at Koed var Søn af en jydsk Præst, der døde i en ung Alder, da Holger Koed var 6 Aar; endvidere kan man nævne Tilknytningen til Studentersamfundskredsen og sidst, men ikke mindst Samarbejdet med Birck i de bevægede Aar i den overordentlige Kommission og navnlig i Landmandsbankkommissionen, og i Fortsættelse heraf Samarbejde og Venskab med den store Kreds af polit.'er, der samledes omkring Professor Birck. Tilknytningen til Birck er værd at drage frem ved denne Lejlighed, fordi Koed i sin Mindeartikel om Birck i dette Tidsskrift og sit mere udførlige Bidrag til »Bogen om Birck« siger adskilligt, som ogsaa belyser Forfatterens egne Synspunkter og Idealer. Han taler om Birck som Landets »økonomiske Samvittighed«, om »et personligt Ansvar, der gjorde økonomiske Foreteelser . . . til Anliggender, der berørte ham personligt«, om Ønsket om Magt for at realisere det, som betragtes som rigtigt, om Forstaaelse af, at i et lille Samfund maa Kampen mod fordærlige Systemer blive Kamp mod Personer, »Afsøring og Uskadeliggørelse af Raaddenskabens og Svindelens hæderkronede Parasitter«. De sidste voldsomme Ord hentyder til den økonomiske Udrensning efter sidste Krig. Da denne Udrensning netop gav Anledning til udvidet Kontrol og Revision samt Sanering af den offentlige Mening om, hvad der er tilladeligt og samfundstjenligt, blev der efterhaanden Brug for Arbejde med andre Opgaver og for en anden Art Aarvaagenhed. Til sidst var det Ansvaret for Landets Pengevæsen, der fik Nationalbanken

med Koed som Leder til at hævde et Standpunkt, der gik mod de herskende Meninger.

Om Koeds Arbejde som Sekretær i Bankkommissionen har Birck efter en indledende Omtale af forskellige helt andre Arter af Sekretærer givet følgende Beskrivelse¹).

»Den, der kom ind i den store stue i Glückstadts tidligere lejlighed i banken, lagde mærke til en rødblond, ung mand, der med irriterende sindighed bladede i papirer, tog notater og læste breve med en langsom nonchalance, som var det længst glemte epistler om en tabt kærlighed, der skulle opfriskes, inden de blev brændt. Han kiggede op på den indtrædende, takserede manden med et lille, skævt, let jesuitisk smil. Øjnene plirrede bag brillerne, og atter var han i ro, uforstyrrelig som en ældre krokodille, der fordøjer i vandskorpen eller venter på at opæde små børn.«

».... trods al sindighed, trods af faren i mag« var arbejdet »færdigt i god tid; på det sæt er kommissionens afsnit om Ballin, Svovlsyre, Nordisk Oversøisk, Fortuna, statslånene og den økonomiske oversigt blevet til.«

»Det har været to for en ung mand meget interessante og dygtiggørende, men også for hans fremtid farlige stillinger, han indtog i de ekstraordinære kommissioner; men Koed har ikke blot haft arbejdsviljen, der ikke skyede tilbage for to gange otte timer i døgnet, gode evner og kundskaber, men også en ikke svigtende høflighed og hensynsfuldhed over for de folk, han skulle stille generende spørgsmål, parret med fasthed og sejhed i fastholdelsen af sit formål. Men bag den stille og tilbageholdende mands ro ligger der en fanatisk glød for det, som han anser for almenvellet.«

Baade som Taler og Skribent havde Koed en fremragende Form. Hans Tale ved Bircks Begravelse var baaret af en ægte Patos. I Forhandlinger faldt hans Ord roligt og med Vægt. Ofte laa der dog Humor og Ironi bag de tilsyneladende saa alvorlige Ord. Ved festlige Lejligheder talte han beaandet og poetisk — og kunde naturligt slaa over i Vers. Stærke og ægte Lidenskaber laa bag og gav Fasthed; men Selvkontrol, Sindighed og Humor hindrede al falsk Højtidelighed.

Hans Fagfæller, Medarbejdere og Venner saa op til ham og vil savne ham.

F. Zeuthen.

HOLGER KOED var embedsmand. Få har haft så gode anlæg for denne gerning som han, og han følte sig vist nok aldrig alvorligt fristet til at forlade den til fordel for bedre lønnet beskæftigelse. »I Samfundets Tjeneste« lyder overskriften på det af Koed skrevne afsnit i »Bogen om Birck«. Således opfattede han også med rette sit eget liv.

Koed blev cand. polit. i 1916. Selvom han var embedsmand lige fra dette

1) »Dagens Portræt« i Politiken for 19. Januar 1924 underskrevet »Den afhørte«.

år til sin død, var det dog ikke for samme arbejdsgiver, 1916—38 tjente han staten, 1938—49 Københavns Kommune og det sidste år af sit liv Danmarks Nationalbank.

Det første afsnit af Koeds embedskarriere, årene i Den overordentlige Kommission af 8. august 1914 (1917—21) og i Landmandsbankkommissionen (1922—24) kan vist bedst karakteriseres som den Birck'ske epoke. Af denne periode har Koed selv givet en yderst livfuld og malende beskrivelse i den før omtalte bog, en beskrivelse, der — som tilfældet ofte er med personhistoriske arbejder — også giver et bidrag til belysning af forfatterens egen personlighed.

Birck kom til at betyde umådelig meget for Koed. Der udviklede sig et varmt venskab mellem de to mænd, og at dette ikke alene var en ensidig beundring fra den yngres side, ses måske bedst ved den tillid, Birck viste Koed ved at bede ham om sammen med professor Axel Nielsen at være executor testamenti for hans bo. Bircks samfundssyn og den strålende og dynamiske indsats han gjorde på dette område havde den største indflydelse på Koed i de unge år, hvor alle er mest påvirkelige. De to mænd var dog yderst forskellige, og Koeds arbejdsform var helt anderledes end Bircks. Koed nåede næppe Birck i dennes intuitive indføling i erhvervsfolks tankegang. Grunden hertil lå måske i, at Birck nærrede en vis — omend kritisk — kærlighed til købmænd og industrifolk »af den gamle skole« — altså i modsætning til spekulanter og »pengegrise« — medens Koeds forhold til disse samfundsgrupper altid var præget af en vis kølig reservation. Til gengæld var Koeds embedsgerning kendetegnet ved en metodisk grundighed, der i systematik og udholdenhed overgik læremesteren. Den »Birck'ske periode« betød for Koed en enorm arbejdsindsats, der ofte strakte sig ud på de sene nattetimer, men den bød tillige på inspirerende og lykkelige læreår.

I årene 1924—37 var Koed ansat først som fuldmægtig senere som inspektør i Banktilsynet. Koed har selv en gang karakteriseret denne periode som »nyttig, men for lang«. I de første af disse år, da bankkrak og -rekonstruktioner endnu hørte til »dagens uorden«, har arbejdet sikkert fyldt ham helt, men senere, da der kom orden i samfundsforholdene på dette område, og de krævende opgaver blev mindre, samtidig med at institutionens ledelse gik over på lidet inspirerende hænder, blev Koed interesseret i at tage nye opgaver op. En del hverv blev ham også i denne periode betroet, blandt hvilke her blot skal nævnes hvervet som sekretær for »Det ved lov af 28. april 1931 indsatte udvalg vedrørende prisaftaler«. Dette hverv, som Koed bestred 1931—37, var ikke byrdefuldt, da udvalget i hele sin levetid kun havde seks sager, men det gav dog nyttige erfaringer — i særdeleshed om, hvordan en prisaftalelov *ikke* måtte være.

I de sidste år i Banktilsynet havde Koed mere tid til disposition end nogensinde før eller senere i sit yderst arbejdsomme liv. Han benyttede en del af denne tid til at tage sig af sine unge medarbejderes opdragelse. Var en ung cand. polit. kommet direkte fra universitetet til Banktilsynet med den tro, at her var stedet, hvor man måtte kunne arbejde videre med de teoretiske kundskaber og interesser, man havde tilegnet sig indenfor de centrale fag, bankpolitik og pengeteori, blev overgangen til virkeligheden i form af den kgl. institutions rutineprægede arbejde brat. Selvom Koed måske nok ved sig selv smilte ad en sådan naivitet hos en ung medarbejder, var han dog parat til hjælp og opmuntring. Han tog sig tid til at gennemdrøfte alle sider ved de få problemer, der kunne afløses nationaløkonomiske perspektiver, han lærte de unge nødvendigheden af — og også tilfredsstillelsen ved — at udføre selv et rutinemæssigt arbejde systematisk og tilbunds gående og var i det hele en fortrinlig lærer i arbejdsmetode. En inspektionsrejse med Koed til provinsens banker var en oplevelse, man længe i forvejen glædede sig til.

Den 1. juni 1937 begyndte Priskontrolrådet sit arbejde med Holger Koed som rådsformand. Begyndelsen var såre beskeden, en konstitueret kontorchef, en skrive dame og en altnuligmand var hele staben. Men Koed var i sit es. Det var hans første chefstilling, og hele hans uddannelse såvel teoretisk som praktisk samt hans egen levende interesse for pris- og pris-aftaleproblemer gjorde ham fortrinlig egnet til stillingen. Der er næppe tvivl om, at Koed ved sin tiltrædelse gik ind til denne opgave med en følelse af, at her skulle han lægge hele sit manddomsarbejde. Det skulle imidlertid gå anderledes, thi allerede den 1. november 1938 forlod Koed de beskedne lokaler i Laxegade for ikke mere at vende tilbage til statens tjeneste.

I den korte tid Koed ledede Priskontrolrådet, lykkedes det ham at tilrettelægge arbejdet og ikke mindst skabe en tradition hos sin hastigt voksende medarbejderstab, der skulle holde sig mange år frem i tiden. Krigstidens vidtfavnende og indgående kriseadministration blev selvsagt ikke planlagt i denne periode, men grundlaget for registreringsvirksomheden og dermed den vigtige offentliggørelse af samtlige prisaftaler og -bestemmelser blev lagt i faste rammer, og den første spæde begyndelse til en trustadministration med særlig henblik på spørgsmålet om »urimelige indskrænkninger i den fri erhvervsudøvelse« så dagens lys. De synspunkter, der i sidstnævnte henseende i denne periode for første gang i dansk administration blev prøvet, øver den dag i dag sin indflydelse på Priskontrolrådets behandling af tilsvarende sager.

At den meget betydningsfulde periode i Koeds liv, der hedder Priskontrolrådet, blev så kort, skyldes ikke alene, at det ærefulde tilbud om stil-

lingen som Københavns Kommunes første embedsmand blev fremsat, men også at forholdet mellem Koed og den daværende regering samt handelsministeriet havde udviklet sig mindre godt.

Koed var indstillet på, at han arbejdede på et nyt, uprøvet og tillige politisk ømfindeligt område, og at det derfor gjaldt om at fare med lempe og have tålmodighed. Han bød de nye »klienter« fra erhvervslivet cigarer, når de mødte til forhandling, og søgte ved hensyntagen og personlig charme at undgå chokvirkninger og anden forskrækkelse. Denne beroligelsespolitik lykkedes imidlertid ikke, og dette hang nok i nogen grad sammen med, at Koed samtidig i offentlige udtalelser og foredrag ikke lagde skjul på, at efter hans opfattelse var Priskontrolrådet »en samfundsmæssig nydannelse med et betydeligt perspektiv«. Koed ønskede at slå fast, at man med prisaf taleloven både havde fået en trustlov og en *prislov*, han havde øjnene helt åbne for den samfundsmæssige betydning, en trustlov måtte få under erhvervslivets gradvise fjernelse fra liberalismens grundsætninger, og han anede tillige den betydning det i en krigs- og krisesituation ville få, om man i tide kunne opbygge et administrativt apparat, der kunne anvendes som fundament for en egentlig priskontrol. Disse synspunkter deltes imidlertid ikke af regeringen, hvor man gav udtryk for, at såfremt loven af 1931 ikke tilfældigvis var udløbet i 1937, havde man ladet hele dette lovgivningsområde ligge indtil videre. Man ønskede så lidt blæst om den nye institution som muligt. Handelsministeriet lagde derfor i denne periode efter evne en dæmper på initiativet, og dets almindelige syn på den nye institution kom klart frem ved en samtale mellem en ansøger til en embedsstilling ved rådet og en ministeriel talsmand, hvorunder denne sidste udbød: »Hvad vil De dog på den galej, De er jo ansat i en solid gammel embedsinstitution; det er en hest med fire ben, Priskontrolrådet er en gyngest, der aldrig vil komme af stedet.« Da der til disse principielle uoverensstemmelser endvidere opstod strid om visse vigtige prisaf taltalers hemmelige eller offentlige registrering, var jordbunden beredt for, at Koed accepterede kommunens tilbud, og han kunne gøre det uden at have følelsen af at have svigtet en livsopgave, men måske nok med en lidt bedsk fornemmelse af — i stedet for at have fået den forventede luft under vingerne — at have følt den saks, der bruges til at klippe de store vingefjer med.

Den 1. november 1938 flyttede Koed så fra Laxegade til Københavns rådhus. Der var i og for sig ikke meget i Koeds hidtidige løbebane, der pegede henimod dette skifte. Under hele sin embedskarriere havde Koed indtil da haft med erhvervslivets forhold at gøre, omend set fra forskellige synsvinkler. Nu fik han en stilling, der var overvejende af administrativ og organisatorisk karakter, og som ikke pegede udad i større grad.

Koeds økonomiske indsigt og hans forhandlingsevner gjorde imidlertid, at han, til trods for dette handicap, løste de nye opgaver på en sådan måde, at der også indenfor kommunale kredse kom til at stå stor respekt om hans navn. Opgaven var vanskelig. Økonomidirektør-embedet oprettedes ved den nyordning af Københavns kommunes forfatning, der trådte i kraft den 1. april 1938, og embedets betydning skulle således opbygges fra grunden. Indtil nyordningen havde de enkelte borgmestre været ligestillede, og finansborgmesteren havde ikke haft muligheder for at modsætte sig eller ændre forslag, før sagen kom til behandling i den samlede magistrat. Den indflydelse, finansernes leder fik på de enkelte sagers gang, måtte som følge heraf nødvendigvis blive af en noget tilfældig karakter. Man havde stærkt følt savnet af et koordinerende led, der samtidig kunne stå for kommunens budgetlægning.

Det blev nu Koeds opgave som kommunens øverste embedsmand og direkte under overborgmesteren at skabe dette led. Det kan vel næppe tænkes, at nyordningen, der afskaffede megen finansiell selvstændighed hos borgmestrene og en række højere embedsmænd, blev mødt med lige stor glæde og tilfredshed fra alle sider, men i kraft af sin personlighed og støttet af et forbilledligt samarbejde med overborgmester Viggo Christensen, lykkedes det Koed at indfri de forventninger, man havde næret til stillingen og til ham.

Sine erfaringer vedrørende erhvervslivet fik Koed også til en vis grad brug for under sit arbejde i kommunen. Dette var ikke alene tilfældet i forholdet til de kommunale virksomheder som f. eks. gas, vand, elektricitet, sporveje m. v., men også udadtil i arbejdet med den storkøbenhavnske mælkeordning og Storkøbenhavns kartoffelcentral. Koed gik med liv og sjæl op i arbejdet for den storkøbenhavnske mælkeordning, der ikke alene krævede stor saglig økonomisk indsigt, men også betydelige politisk betonedevner, idet sagen ikke alene drejede sig om Københavns kommunes egne forhold men også omfattede omegnskommunerne. Ud fra en saglig økonomisk vurdering opnåede forbrugerne store fordele gennem mælkeordningen, og den følelsesbetonede — til tider næsten hysteriske — kritik, der af og til kom til orde i dele af den københavnske dagspresse overfor netop dette arbejde, har næppe afficeret Koed synderligt.

Efter nogle års forløb havde Koed således skabt sig en position i Københavns kommune, som ingen embedsmand før havde haft.

Den 1. oktober 1949 tiltrådte Koed, efter at C. V. Bramsnæs var faldet for aldersgrænsen, den gerning, som vel nok i nationaløkonomers kredse er omgivet af større glans end nogen anden, stillingen som kgl. direktør og formand i direktionen for Danmarks Nationalbank. Koed var da med sine 57 år over den alder, hvor man i almindelighed regner med at få nye livs-

opgaver. Trods de nye omgivelser har imidlertid selve arbejdsopgaverne næppe forekommet Koed urovækkende nye. Gennem hele sit liv havde han næret en levende interesse for penge- og konjunkturteoretiske problemer og i alle årene 1922—37 havde han i praksis arbejdet med bankmæssige problemer.

Koed gik i sit nye embede til en begyndelse frem med stor forsigtighed, og i flere måneder efter hans udnævnelse kom der ingen offentlige udtalelser fra ham om landets pengevæsen. Da han til bunds havde sat sig ind i den foreliggende situation og gennemanalyseret den løbende udvikling henimod et stadig større valutaunderskud, optrådte han imidlertid med megen fasthed. I indberetninger til regeringen påpegede han nødvendigheden af en kreditstramning og af i det hele at føre en stærk anti-inflatorisk politik. Da disse henvendelser tilsyneladende ikke faldt i god jord, gennemførte Koed trods regeringens åbenlyse modvilje den 4. juli en diskontoforhøjelse. Det var næppe hans opfattelse, at man alene ad rentepolitikens vej kunne føre en effektiv inflationsbekæmpende politik, men han anvendte det instrument, han havde hovedansvaret for, og samtidig havde han på en for hele offentligheden højst anskuelig måde højst et iøjnefaldende faresignal. Koed gik imidlertid videre og foreslog i en offentlig udtalelse, at man burde genindkalde rigsdagen, for at denne i en ekstraordinær samling kunne tage stilling til den hastige forværring i landets økonomiske situation og ad finanspolitisk vej gennemføre de nødvendige forholdsregler. Disse blev som bekendt også senere til virkelighed, men med flere kostbare måneders forsinkelse. Dengang Koeds udtalelser blev fremsat, faldt de imidlertid ingeniende sammen med regeringens politiske planer, og forholdet til regeringen, der i nogen tid havde været køligt, blev nu spændt, hvilken tilstand med de ubehagelige konsekvenser, den kan medføre for en embedsmand, vedvarede indtil regeringens afgang.

De to år i Koeds liv, der vejer tungest for hans virke i samfundets tjeneste, var utvivlsomt året som rådsformand for Priskontrolrådet og det sidste leveår som nationalbankdirektør. Her kom de ypperste blandt hans karakteregenskaber, hans viljefasthed og frygtløshed, klarest frem.

Over Holger Koed kan ristes den samme minderune, som han selv satte over Birck: »Han var klar over, at det at have ret i sig selv er af ringe betydning; det afgørende er, at det rette bliver til virkelighed. I angreb var han frygtløs for sin person og uden hensyntagen til, hvem det måtte behage eller mishage«.

Ebbe Groes.